

ESPAI DE NATURA

LES BASSES DE LA SÈNIA I ELS SEUS HABITANTS

Natàlia Jiménez Mestre

Víctor Reverté Querol

La importància de les basses

En ambients mediterranis com els nostres les basses són petits oasis. Temporals o permanents, ofereixen aigua i refugi a molta de la fauna que viu al seu voltant. A la Sénia són importants sobretot a la plana, on la disponibilitat hídrica és menor que no a la vora del riu o a les muntanyes dels Ports, i els animals pateixen més les sequeres. La majoria de les basses del terme municipal de la Sénia estan situades a la vora dels lligallos i no és per casualitat. Des d'antany, els lligallos han sigut camins de pas per als ramats, que necessitaven abeuradors amb certa regularitat, motiu pel qual l'home feia les basses en els punts on el camí ho permetia. En general es tracta de clots artificials, però en alguns casos també naturals, on l'aigua de la pluja s'acumula durant un cert temps. Algunes de les basses del terme de la Sénia són la d'Homedes, la del lligallo de les Bassetes, la del camp de tir de les Comes, la del corral de Júlio, la del camí de Pallerols i diverses a Valldebous.

Si per als ramats que passaven pels lligallos i per a la fauna salvatge en general aquestes basses han estat vitals, encara han sigut més importants per a una família d'animals que hi viu fortament lligada: els amfibis.

La bassa d'Homedes

Lligallo de les Bassetes

“Algunes de les basses del terme de la Sénia són la d'Homedes, la del lligallo de les Bassetes, la del camp de tir de les Comes, la del corral de Júlio, la del camí de Pallerols i diverses a Valldebous.”

“Els amfibis viuen en hàbitats diversos com les basses, les sèquies de reg, les fonts, els pous o els tolls dels rius. Tots ells són punts d’aigua molt importants al nostre territori, on l’aigua és un bé escàs.”

Els amfibis

Els amfibis viuen en hàbitats diversos com les basses, les sèquies de reg, les fonts, els pous o els tolls dels rius. Tots ells són punts d’aigua molt importants al nostre territori, on l’aigua és un bé escàs. La seua presència o no en un medi aquàtic és un indicador de la qualitat ecològica d’aquest medi. La seua pell extremadament sensible els fa molt vulnerables a la presència de qualsevol tipus de contaminant i és per això que es considera que els amfibis són bioindicadors. Així, la seua desaparició en un punt concret, pot advertir de certs problemes de contaminació. D’altra banda, són molt beneficiosos per a l’agricultura, ja que s’alimenten d’alguns dels insectes que poden afectar als cultius.

Els amfibis són vertebrats que, en estat adult, tenen quatre extremitats, pell nua, sense pèls, fina i humida. En la fase larvària són totalment aquàtics i en la fase adulta viuen molt lligats a l’aigua, encara que en surten sovint; d’aquí els ve el nom d’amfibis. El seu cicle vital comença quan un adult posa un conjunt d’ous, normalment dintre de l’aigua. Algunes espècies, però, es carreguen el grup d’ous a l’esquena per tal de protegir-los millor. En tots dos casos, d’aquests ous en sortiran les culleretes o capgrossos, individus sense potes que respiren a través de brànquies. Les culleretes s’aniran transformant i a poc a poc els creixeran les potes i canviaran les brànquies per pulmons. Com veurem més endavant, en uns casos també perdran la cua, però en d’altres no només la mantindran, sinó que es desenvoluparà. Un cop han arribat a la fase adulta, es caracteritzen per tenir una pell molt humida, ja que els seus pulmons, poc desenvolupats, no són suficients per respirar i, en bona part, ho fan també per la pell. Segreguen una mena de moc per humitejar-se i verí que, en el cas dels amfibis del nostre territori, no acostuma a ser perillós. Una altra de les característiques que condiciona la vida d’aquests animals és que són de sang freda. Això significa que no tenen un termòstat interior que mantingui constant la temperatura corporal, com en el cas dels mamífers, sinó que la seua temperatura

depèn de les condicions climàtiques externes. Aquest fet, lligat amb la dependència de la disponibilitat d’aigua per posar els ous i per viure, fa que l’època de reproducció pugui canviar en funció de la variabilitat climàtica. Quan el clima és molt

desfavorable, tenen la capacitat d’entrar en diàpauza, una mena d’hibernació que els permet sobreviure quan no hi ha aigua o fa massa fred.

Segons si desenvolupen o no la cua, els amfibis es classifiquen en dos tipus: els anurs i els urodels.

Els amfibis sense cua s’inclouen en el grup dels anurs. En general, es pot dir que està format per granotes i gripaus. El grup es caracteritza perquè tenen les potes del darrere adaptades al salt i són capaços d’emetre sons amb diverses finalitats: festeig, alerta, etc. Diferenciar entre gripaus i granotes no és senzill ni es pot generalitzar. No és cert que els gripaus siguin més grans que les granotes, ni que aquestes últimes tinguin la pell més llisa. Hi ha casos just al contrari. En realitat, el tret que els distingeix és que les granotes són més aquàtiques i els gripaus més terrestres; en alguns casos, aquests últims només van a l’aigua a reproduir-se. Per tant, les potes de les granotes estan més ben adaptades a la natació i per això tenen les membranes interdigitals més desenvolupades que els gripaus.

Els amfibis amb cua pertanyen al grup dels urodels i, en general, se’ls anomena tritons. Els adults tenen el cos allargat i amb cua. Les extremitats són curtes i estan adaptades a la marxa reptant i no al salt. Viuen en basses i no en aigües corrents. El seu cicle anual al nostre territori està molt lligat a la presència d’aigua a les basses i no tant a la temperatura, ja que el fred no arriba a ser excessiu. En general, fan vida aquàtica des de l’octubre fins al juny i després s’enterren al fang per passar el període de sequera en estat de latència. En algunes espècies, si les basses no s’assequen, es possible que els adults passin tot l’estiu a l’aigua.

“Segons si desenvolupen o no la cua, els amfibis es classifiquen en dos tipus: els anurs i els urodels.”

Els amfibis que trobem a la Sénia

- Ofegabous (*Pleurodeles waltl*)

És el tritó més gran del continent europeu; els adults poden fer entre 15 i 30 cm, incloent-hi la cua. A Catalunya només viu al Baix Ebre i al Montsià. És un animal semiaquàtic que s'alimenta d'insectes i d'animals que viuen a l'aigua. No és massa exigent amb la temperatura i qualitat de l'aigua, cosa que el fa bastant abundant, fins i tot en tolls temporals o zones embassades. Per contra, la presència de peixos o cranc americà en un ecosistema, fa que l'ofegabous desaparegui. A l'estiu, quan les basses s'assequen, entra en estat de latència, però si l'estiu és plujós i les basses mantenen l'aigua, continua vivint-hi durant tot l'any. Té la curiosa capacitat de treure la punta de les costelles cap a fora per defensar-se. De fet, el nom li ve de la falsa creença que si un bou se'l tragava bevent d'una bassa el podia ofegar traient les costelles.

Ofegabous

- Tritó marbrat o verd (*Triturus marmoratus*)

Viu i es reproduïx a les basses amb vegetació aquàtica, però en aquelles basses on hi ha poca vegetació i durant poc temps, només s'hi alimenta. Té una longitud màxima de 16 cm i presenta dimorfisme sexual, ja que a la primavera els mascles desenvolupen una cresta dorsal que els diferencia de les femelles. Igualment que amb l'ofegabous, és incompatible la seua presència amb la de peixos o cranc americà.

Tritó marbrat

- Granota comuna o verda (*Rana perezi*)

És la més comuna a la zona i als Països Catalans. D'hàbits semiaquàtics, té les potes posteriors adaptades al salt i a la natació, amb membranes interdigitals. De cos robust, pot arribar a fer 11 cm de llargada. La coloració és molt variable i

Granota

Granota verda

acostuma a semblar-se a la de la zona on viu per passar desapercebuda. Aquesta granota hiverna, encara que en dies plujosos i humits pugui desenvolupar certa activitat. Viu sempre en llocs assolellats propers a l'aigua i és un dels amfibis que tolera millor la presència humana, motiu pel qual no es considera una espècie amenaçada. Com moltes altres granotes, té un cant molt sorollós que pot sentir-se tot el dia.

- Tòtil (*Alytes obstetricans*)

És un dels amfibis més curiosos. Es tracta d'un gripau molt petit, que com a màxim fa 6 cm, que es caracteritza pel seu cant metàl·lic, típic a les nits d'estiu. Els mascles canten per atreure les femelles i s'aparellen al terra. Enloc de posar els ous dintre de l'aigua, el mascle cuida la posta duent-la a les potes del darrere amb una substància mucilaginosa. D'aquesta manera, els ous estan més protegits. Per contra, el mascle els ha d'anar remullant sovint perquè no es facin malbé. Quan són a punt d'eclosionar, el mascle deixa la posta dins l'aigua. Com que el mascle pot aparellar-se amb femelles diferents, de vegades porta al damunt 2 o 3 postes.

Tòtil

- Granoteta de punts o gripauet (*Pelodytes punctatus*)

Granota menuda però amb unes extremitats allargades que fan que sigui una bona saltadora i nadadora. Utilitza basses temporals per a la reproducció on fa les postes en un cordó que envolta una tija de la vegetació aquàtica.

"[El tòtil] Enloc de posar els ous dintre de l'aigua, el mascle cuida la posta duent-la a les potes del darrere amb una substància mucilaginosa. D'aquesta manera, els ous estan més protegits."

"[L'ofegabous] Té la curiosa capacitat de treure la punta de les costelles cap a fora per defensar-se. De fet, el nom li ve de la falsa creença que si un bou se'l tragava bevent d'una bassa el podia ofegar traient les costelles."

- Gripau comú (*Bufo bufo*)

Viu en una gran varietat d'ambients i en llocs totalment secs. És el gripau més gros (20 cm de longitud màxima) però, per contra, la seua cullereta és la més menuda. El seu cos està adaptat per a caminar, saltar, excavar i nadar. A la primavera fa postes de llargs cordills d'ous.

Gripau

- Gripau corredor (*Bufo calamita*)

És un gripau robust de potes relativament curtes que es desplaça caminant, fet que li dona el nom. S'adapta molt bé a la sequera i només és aquàtic en l'època de reproducció. És d'hàbits nocturns i cria en bassals de pluja menuts. Posa els ous en filaments llarguíssims que poden superar els 5.000 ous.

Problemàtiques

Els amfibis són el grup de vertebrats més amenaçat d'extinció al món: una de cada tres espècies d'amfibis es troba en greu perill de desaparèixer. Per contra, es tracta d'espècies molt interessants i importants per al manteniment de certs ecosistemes. L'estudi de la seua biologia i el seu comportament pot donar molta informació sobre l'estat del medi on viuen. A la Sénia comptem amb una variada i important presència d'amfibis, lligada

Granota verda

“Els amfibis són el grup de vertebrats més amenaçat d’extinció al món: una de cada tres espècies d’amfibis es troba en greu perill de desaparèixer.”

sobretot a les basses, que cal conservar. Cal tenir en compte, però, que per conservar aquestes espècies cal conservar primerament els seus hàbitats.

Què cal fer per conservar els amfibis?

* Conservar i millorar les basses i els punts d’aigua. Les basses s’han de netejar amb molt de compte i únicament per personal especialitzat en les èpoques de l’any adients. La millora dels punts d’aigua és un benefici tant per als amfibis com per a totes les espècies de fauna que hi ha a la zona.

* No abocar residus ni productes químics a l’aigua. L’ús de pesticides pot eliminar completament els amfibis.

* No capturar amfibis, ja siguin adults o culleretes. És molt difícil que puguin sobreviure en captivitat.

* L’alliberament d’espècies no pròpies de les basses com els peixos o d’altres espècies exòtiques com el cranc americà (*Procambarus clarkii*) o la tortuga de Florida (*Trachemys scripta*) és molt perjudicial per a les poblacions d’amfibis ja que tots ells depreden les larves.

* La vegetació del voltant de les basses s’ha de conservar ja que serveix de refugi per als amfibis en el moment en què estan fora de l’aigua. No s’han de realitzar moviments de terres al voltant de les basses.

* Les basses o abeuradors amb les parets verticals són trampes per als amfibis, ja que no en poden sortir. Per solucionar-ho és necessari fer-hi rampes per facilitar-ne l’entrada i la sortida.

La bassa d’Homedes

La bassa d’Homedes és una de les millors basses del terme municipal de la Sénia. Conserva aigua gran part de l’any i disposa de vegetació arbustiva al seu voltant. A finals de 2007 es va detectar la presència de peixos que depreden les larves dels amfibis, concretament, carpins (*Carassius carassius*). A partir d’aquell moment els tècnics del Departament de Medi Ambient van iniciar tot un seguit d’actuacions per eliminar els peixos. Una de les primeres va ser la realització de pesca elèctrica, a través de descarregues elèctriques a l’aigua per paraitzar els peixos i poder-los treure de la bassa. L’última actuació va tenir lloc el mes de maig de 2009 i va consistir a treure l’aigua de la bassa i

capturar tots els peixos. Per eliminar-los del tot, es va decidir assecar completament la bassa i d’aquesta forma evitar que algun peix pogués sobreviure.

Aquest tipus d’actuacions són necessàries per garantir la conservació de les espècies

Tractament de la bassa d’Homedes

Peixos capturats a la bassa d’Homedes

d’amfibis de la bassa d’Homedes. Si no s’eliminen els peixos, finalment espècies com el tritó marbrat o l’ofegabous desapareixerien. No s’han d’alliberar mai espècies foranes als rius o a les basses, ja que acaben perjudicant greument la fauna autòctona.

Bibliografia

ARNOLD, E.N. BURTON, J.A. (2002). *Guía de campo de los reptiles y anfibios de España y de Europa*. Omega.

CONSELLERIA DE MEDI AMBIENT, AIGUA, URBANISME I HABITATGE. (2008). *Els nostres amfibis*. Generalitat Valenciana.

“La bassa d’Homedes és una de les millors basses del terme municipal de la Sénia. Conserva aigua gran part de l’any i disposa de vegetació arbustiva al seu voltant.”
